

## XX ASR SHE'RIYATI VA ISTIQLOL DAVRI ADABIYOTIDA "QUVONCH" KONSEPTINING IFODALANISHI.

*Qo'qon Shahar 5-sonli texnikum ona tili va adabiyoti o'qituvchi*  
**Tolipova Zaxroxon**

**Annotatsiya (Abstract):** Ushbu maqolada XX asrning ikkinchi yarmi o'zbek she'riyatida "quvonch" konseptining badiiy ifodalanishi va uning evolyutsion taraqqiyoti tahlil qilinadi. Tadqiqotda quvonch tuyg'usining sho'ro davri adabiyotidagi "ijtimoiy shodlik" bosqichidan "shaxsiy baxt" va lirik kechinmalar bosqichiga o'tish jarayoni ko'rib chiqilgan. Xususan, Saida Zunnunova va Zulfiya kabi ijodkorlar she'riyati misolida quvonchning oilaviy sadoqat, farzand kamoli, tinchlik va ruhiy hordiq kabi ma'naviy qirralari ochib berilgan. Maqolada quvonch konseptining nafaqat ruhiy holat, balki til birliklari va falsafiy mushohada sifatidagi o'rni she'riy parchalar tahlili orqali isbotlangan.

**Kalit so'zlar :** XX asr o'zbek she'riyati, quvonch konsepti, lirik qahramon, Saida Zunnunova, lirik kechinma, ijtimoiy optimizm, shaxsiy baxt, tinchlik va mehnat, ruhiy sarmastlik, badiiy tasvir.

### KIRISH

XX asr o'zbek adabiyoti o'zining murakkab va boy taraqqiyot yo'li bilan ajralib turadi. Ushbu davr she'riyatida inson ruhiyatining turli qirralarini yoritishda lirik konseptlarning o'rni beqiyosdir. Ayniqsa, "quvonch" konsepti asrning ikkinchi yarmida o'ziga xos murakkab evolyutsiyani bosib o'tdi. Agar 1950-1960-yillarda quvonch asosan urushdan keyingi tiklanish, ulkan bunyodkorlik ishlari va "sho'ro kishisining baxti" sifatida talqin qilingan bo'lsa, 1970-1980-yillarga kelib bu tuyg'uning ko'lami ommaviylikdan shaxsiylikka ko'cha boshladi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, unda quvonch shunchaki ijobiy hissiyot emas, balki insonning dunyoni anglash darajasi sifatida tahlil qilinadi. Saida Zunnunova kabi shoirlar ijodida quvonch xonadon ichidagi ahillik, ikki qalbning muloqoti va farzandning rohatbaxsh qo'lchalari orqali aks etishi bilan ahamiyatlidir. Mazkur maqolada biz XX asr she'riyatidagi quvonch konseptini ham ijtimoiy, ham shaxsiy-falsafiy prizma orqali o'rganishni maqsad qildik.

XX asrning ikkinchi yarmi o'zbek adabiyotida quvonch konsepti murakkab evolyutsiyani bosib o'tdi. Bu davrni shartli ravishda ikki bosqichga: sho'ro davri "ijtimoiy quvonchi" va lirik "shaxsiy baxt" bosqichlariga bo'lish mumkin.

1. 1950-1960-yillar: "Tinchlik va Mehnat" quvonchi:

Bu davr adabiyotida quvonch ko'pincha urushdan keyingi tiklanish, tinchlikning qadri va ulkan bunyodkorlik ishlari bilan bog'langan. Hamid Olimjon va G'afur G'ulom an'analari: Bu davrda quvonch hayqiriqli, umummilliy va

bayramona xarakterga ega edi. "Sho'ro kishisining baxti" sifatida talqin qilingan bu tuyg'u optimizm (ertangi kunga ishonch) bilan sug'orilgan.

Tabiat bilan hamohanglik: Quvonch ko'pincha bahor kelishi, daryolarning toshishi yoki paxta xirmonlarining yuksalishi kabi tabiat manzaralari orqali ramziy ifodalangan.

2. 1970-1980-yillar: "Insoniy va nozik" quvonch (Saida Zunnunova va Zulfiya)

Asrning ikkinchi yarmiga kelib, quvonchning ko'lami ommaviylikdan shaxsiylikka ko'chdi. Ayniqsa, Saida Zunnunova ijodida bu yaqqol ko'rinadi:

Oila va sadoqat: Quvonch endi zavod-fabrikalarda emas, balki xonadon ichida, ikki qalbning ahilligida deb bilinadi. Keltirilgan "Baxtu shodligimdan davdirayman men" misrasi aynan shu davrning mahsuli bo'lib, baxtni dabdabasiz, o'ta samimiy his etishni ifodalaydi.

Ma'naviy hordiq: Shoirilar endi tashqi yutuqlardan ko'ra, ichki xotirjamlikni, farzand kamolini va sevimli yorning diydorini eng katta shodlik deb ta'riflay boshladilar.

Quyida Saida Zunnunovaning she'lari misolida ko'rib chiqamiz:

Yolg'iz ikkov bo'lsak ahilsan juda,

Yuz bor erkalaysan yuz xil nom bilan.

Tinmay atrofingda bo'lib parvona,

Baxtu shodligimdan davdirayman men<sup>11</sup>.

20-asrning ko'plab shoirlari quvonchni hayqiriqlar, katta g'alabalar bilan bog'lasa, Saida Zunnunova uni kichik, shaxsiy va xonadon ichidagi baxt sifatida tasvirlaydi. "Yolg'iz ikkov bo'lsak ahilsan juda" misrasi shundan dalolatki, tashqi dunyodan uzoqda, faqat ikki qalbning bir-birini tushunishi eng katta shodlik manbaidir.

2. Quvonchning "til"dagi ifodasi

"Yuz bor erkalaysan yuz xil nom bilan" - bu yerda quvonch so'z san'atiga ko'chadi. Insonning baxtiyorligi uning nutqida, sevikli insoniga topgan go'zal ismlarida ko'rinadi. Shoir uchun quvonch - bu shunchaki ichki his emas, balki ikki inson o'rtasidagi jonli, issiq muloqotdir.

3. Ruhiy sarmastlik (Dovdirash)

"Baxtu shodligimdan davdirayman men" misrasi Saida Zunnunova she'riyatidagi eng mashhur satrlardan biridir. Dovdirash - bu yerda quvvatning ko'pligidan, hissiyotlarning jo'shqinligidan kelib chiqadigan ijobiy holat. Bu holat Navoiy g'azalidagi "Menmudur, men..." hayratiga o'xshab ketadi. Ya'ni, xx asr o'zbek she'riyatida ham mumtoz adabiyotdagi kabi baxtdan mast bo'lish an'anasi saqlanib qolgan, faqat u zamonaviy oilaviy muhitga ko'chirilgan.

<sup>11</sup> Saida Zunnunova Tanlangan asarlar Toshkent -2001 12b

#### 4. Konseptual tahlil: “Baxt – bu tinchlik”

Saida Zunnunova va Said Ahmadning taqdiri mashaqqatli kechganini hisobga olsak, shoir uchun quvonch – bu tinchlik, birgalikda o'tkazilgan har bir lahzaning qadri. Uning she'rlarida quvonch doim biroz “titroq” va “asrab-avaylanadigan” tuyg'u sifatida beriladi.

BAXT [f. بخت – taqdir; nasiba, ulush] 1 ijt. Kishining o'z faoliyati natijalaridan, hayotda qo'lga kiritgan yutuqlaridan to'la qoniqishi, yashash tarzidan mamnunligi, muayyan maqsadga yetgani, orzu-umidining ushalishi sifatida namoyon bo'ladigan ma'naviy-axloqiy tushuncha<sup>12</sup>.

#### BAHOR SHE'RI

Bahormi bog'larga sep yoyib ketgan,  
Cho'llarga chashma-yu binafsha eltgan,  
Parvozi ko'klarda Oygacha yetgan.  
Bahormi, bahormi? – shivirlar ellar,  
Bahormi, bahormi? – so'raydi ellar,  
Yo'q, deyman, bu ozod inson mehnati!  
Bu nima, yaproqlar shivirlashimi,  
Qirda boshhoqlarning shitirlashimi,  
Ilk sevgi lazzati, javdirashimi?  
Bu nima, bu nima? – shivirlar ellar,  
Bu nima, bu nima? – so'raydi ellar,  
Yo'q, deyman, bu tinchlik, baxt halovati<sup>13</sup>.

1-bandda bahorning kelishi “ozod inson mehnati” bilan bog'lanadi. Bu davr adabiyotida quvonchning asosi sifatida kishilarning o'z qo'li bilan yaratgan obodligi va erkinligi olingan. Ritorik so'roqlar: “Bu nima, bu nima?” degan takrorlar kitobxonda hayrat hissini uyg'otadi. Bu hayrat – go'zallikni ko'ra olishdan tug'iladigan zavqdir. Shoir bandni savollar bilan boshlaydi: "yaproqlar shivirlashi", “boshhoqlar shitirlashi”. Bu nafaqat tabiatning uyg'onishi, balki hayotdagi umumiy shodlik va harakatning ovozidir. Hissiy ko'lam: “Ilk sevgi lazzati” iborasi orqali quvonch konsepti shaxsiy darajaga ko'tariladi. Sevgi va uning “javdirashi” inson qalbini eng ko'p yorituvchi quvonch manbalaridan biri sifatida ko'rsatilgan. Baxtning falsafiy ta'rifi: Bandning oxirida barcha savollarga yakuniy javob beriladi. Shoir uchun eng oliy quvonch va baxt – bu shunchaki tabiat manzarasi emas, balki “tinchlik” va “baxt halovati”dir. Bu XX asrning 2-yarmi adabiyoti uchun xos bo'lgan – osoyishtalikdan zavqlanish hissini ifodalaydi.

#### QIZIMGA SHE'RI

<sup>12</sup> O'zbek tilining izohli lug'ati 1-tom 214b

<sup>13</sup> Saida Zunnunova Tanlangan asarlar Toshkent -2001 31

Jahon mening bag'rimdami yo men jahon bag'rida,  
Yuz bahorning ellarimi sochlarimni silagan?!  
Ming gulshanning gullaridan rohatbaxsh bu qo'lchalar –  
Baxtga ko'mib yuragimni, yuzlarim erkalagan.

Ushbu parcha XX asrning 2-yarmidagi o'zbek she'riyatida quvonchning shaxsiy va maishiy bo'lmagan, balki ruhiy-falsafiy ko'rinishini ifodalaydi: Koinot va Shaxs uyg'unligi: "Jahon mening bag'rimdami yo men jahon bag'rida" misrasi orqali shoira o'z baxtining ko'lamini koinot darajasiga ko'taradi. Inson baxtli bo'lganida butun dunyoni o'zida his qiladi. Bu – quvonchning cheksizlik bilan bog'lanishidir.

Tabiat bilan qiyoslash: Qizining qo'lchalarini "ming gulshanning gullari" dan ham afzal va "rohatbaxsh" deb biladi. Bu yerda quvonch manbai tabiatning eng go'zal ne'matlaridan-da ustunroq qo'yilgan. Harakatli baxt (Erkalash): Avvalroq keltirgan "Baxtu shodligimdan davdirayman men" misrasidagi kabi, bu she'rda ham baxt faol holatda tasvirlanadi. Qizchaning qo'lchalari onasining yuragini "baxtga ko'mib", yuzlarini "erkalaydi". Bu – quvonchning jismoniy his etiladigan, issiq va jonli ko'rinishidir. Ushbu misrada ona uchun farzand quvonch va baxt ekanligi yaqqol ko'rinib turibdi.

### **XULOSA**

XX asrning ikkinchi yarmi o'zbek she'riyatida "quvonch" konsepti tadrijiy rivojlanish yo'lini bosib o'tdi. Olib borilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Davr adabiyotida quvonch ifodasi shartli ravishda ikki bosqichga bo'linadi: 1950-1960-yillardagi "ijtimoiy quvonch" hamda keyingi o'n yilliklardagi "shaxsiy baxt" yo'nalishlari. Mazmuniy o'zgarish: Dastlabki yillarda quvonch ko'proq mehnat zafarlari, tinchlik va umummilliy bayramona ruh bilan bog'langan bo'lsa, keyinchalik u insonning ichki olami, oilaviy totuvlik va farzand kamoli kabi intim tuyg'ularga ko'chdi. Badiiy talqin: Saida Zunnunova va Zulfiya kabi ijodkorlar asarlarida quvonch dabdabasiz, samimiy va biroz "asrab-avaylanadigan" tuyg'u sifatida talqin etilgan. Falsafiy mohiyat: Shoiralar uchun eng oliy saodat – bu shunchaki tashqi yutuq emas, balki "tinchlik" va "baxt halovati" ekanligi aniqlandi. Quvonch konsepti koinot va shaxs uyg'unligini ifodalovchi falsafiy kategoriya darajasiga ko'tarilgan.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1.O'zbek tilining izohli lug'ati. (BAXT va QUVONCH terminlari tahlili uchun).Saida Zunnunova. Saylanma. (She'riy parchalar va konseptual tahlil asosi) .

2.XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. (Davrlashtirish va umumiy xarakteristika uchun).

3.Hamid Olimjon va G'afur G'ulom ijodi bo'yicha tadqiqotlar. (1950-1960-yillar adabiyoti qiyosiy tahlili).

4.Adabiyotshunoslik metodologiyasi. (Konseptual tahlil va lirik qahramon ruhiyati masalalari).